

РЕЦЕНЗИЯ

за предложените от доц. д-р Марин Дамянов Дамянов материали във връзка с участието му в конкурс за академична длъжност „професор“ в направление 8.4. „Театрално и филмово изкуство“ във факултет „Екранни изкуства“ на НАТФИЗ

Марин Дамянов е един от утвърдените и активни сценаристи в съвременното българско кино. Посочените в приложената справка заглавия на заснетите по негови оригинални и съавторски сценарии филми респектира. Драматургията, която той предлага, обикновено е с добре осмислени идеи и послания, съчетани с ясен и интересен за зрителя филмов разказ. Като материали за конкурса кандидатът е депозирал монография, озаглавена „Проблемът за двойника и раздвоеното съзнание в кинодраматургията – психоаналитична интерпретация“, както и два документални сценария – „Ботев – в сянката на паметника“ и „Гешев“. Според мене, тези три материала дават красноречива представа за творческите и научните търсения на техния автор, за неговото умение да изявява способностите си в различни видове кино и склонността му да теоретизира върху проблеми на киноизкуството и научната психоанализа.

Сценарият „Ботев – в сянката на паметника“ е самобитен, дори дързък поглед върху личността на Христо Ботев, един от най-безспорните и най-тачените от нас, българите, герои. Сценаристът е съумял да освети именно „сянката на героя“, неговият непопулярен, пренебрегнат от досегашните интерпретации образ. Успял е да изведе на преден план човешката същност на Ботев, като е съчетал по интересен начин величието на неговия дух с личностните му заблуди. И е направил това деликатно, балансирано, като е показал различното в поета и революционера, без да

се конфронтира с традиционните представи за него. При реализацията на тази си идея Марин Дамянов успешно асемблира в сценария стилистиката на народния епос с чисто документалната фактология. Буди уважение огромната подготвителна работа, извършена от автора. Представям си колко дни е прекарал той в националните архиви и музеи, колко книги е конспектирал, колко материали е изследвал и какви проучвания на терен е правил, за да възстанови неизвестни сцени и подробности от уж познания на всички ни път на Ботевата чета от Дунав до Околчица; да набележи личностни отношения и конфликти, да ги развие в смели, но аргументирани хипотези, и най-важното – да свърже всичко това в интригуващ филмов разказ. В този разказ човешкото съжителства с митологичното, криминалното с психологичното, премълчаното с конвенционалното.

С игралните си възстановки документалният сценарий се явява по-скоро модерна докудрама, в която няма предварително дефинирани герои и предатели, осъзнати и заблудени революционери, а има живи хора, подвластни на своите характери, съзнание и страсти. „Ботев – в сянката на паметника“ е сценарий-разследване, в който историческите личности са призовани като свидетели в анатомията на една обвита в тайнственост национална Голгота. Авторът дава думата на оцелелите участници в четата, на писали по проблема съвременници от епохата, както и на изследователи от наши дни. Всички те интерпретират от свои гледни точки случилото се с четата и със самия Ботев, полемизират задочно, често спорят помежду си, като защитават различни позиции. Сценаристът събира всичко това в своя драматургична версия, която поднася на читателя. Той има ясна позиция, но не я натрапва силово, а я предлага опосредствано, през сблъсъка на различните документални персонажи. Криминалната загадка, която опитва да реши Марин Дамянов се свежда до

въпроса „Кой уби Ботев?“ Въпрос, разискван многократно през годините; проблем, събудил сензационни разкрития и непримирими вражди. Този проблем е бил грижливо опакован в различни идеологически шампи, които постепенно са довели до изхабяване, да не кажа направо – до израждане на темата за героя и героичното. Сценарият се стреми да преодолее тези шампи, да повдигне завесата пред очите на бъдещия зрител, да му позволи да види всички възможни версии и го остави сам да направи изводите си кое е истина и кое манипулация.

За съжаление, заснетият по този сценарий на Марин Дамянов филм, не успява да развие докрай предложените драматургични идеи. Режисьорът на филма не е усетил различния подход на автора и до голяма степен е опростил историята, подменил е доминираща част от предизвикателствата ѝ с уютни клишета, потърсил е опора в стандартното за сметка на новаторското. Болезнените въпроси, тревожните изводи, горчивите размисли за българската народопсихология и българската участ на доста места са подсладени със сигурния патос на „тук се слуша мойта воля“ и „жив е той, жив е“. Недоумявам на какво се дължи това. Може би на грешен прочит, може би на демодирано режисьорско мислене. Все едно – за мене разминаването е налице – както вече казах, сценарият търси истината в „сянката на паметника“, а филмът не смее да се отлепи от този паметник. Разбира се, Марин Дамянов няма вина за получената се деформация. Тя по-скоро е негова беда. Не случайно журито на фестивала „Златния ритон“ отличава именно сценария и подминава самия филм.

Много сходен като стилистика и подход към историческата материя е и „Гешев“, вторият сценарий, който представя на конкурса Марин Дамянов. Висшият полицай от епохата на Царство България Никола Гешев е един от най-енигматичните и митологизирани образи в нашата най-нова история. За разлика от Ботев, неговата митологизация е с ярко

отрицателен знак. В мотивираната си борба с комунизма в България Гешев е проявявал талант и умение, а мрежата му от агенти в самата комунистическа организация е работела безупречно. Благодарение на системните му усилия, поне за периода на Втората световна война, комунистическата партия е парализирана и действията ѝ са повече симулативни, отколкото реално приноси в световната борба срещу фашизма. И ако Христо Ботев е една методично изследвана историческа личност, животът на Никола Гешев е практически непознат. Предполагам, че Марин Дамянов е трябвало да прерови стотици мемоарни книги, да изследва досиета, полицейски разработки и следствени дела, за да реставрира късче по късче неговия образ във възможно най-автентичен вид. Филмовият разказ привидно е структуриран като хроника за живота на Гешев, но под тази хроника прозира панорама на социалните борби и политическите страсти в някогашна България, изплува интригуваща картина на нравите, манталитета и обществените настроения.

Подобно на „Ботев...“ и в „Гешев“ основната драматургична енергия е съсредоточена в разрешаването на една криминална загадка – внезапното и безследно изчезване на легендарния полицай на 8 септември 1944 година. Авторът е изследвал всички възможни версии и хипотези, но, верен на себе си, е оставил окончателните изводи за зрителя. Защото проблемът, който най-вече го занимава в тази мрачна история е друг, и той има нравствен характер. Неговият Гешев от една страна върши професионално работата си в името на народа, а от друга – причинява смърт и страдания на същия този народ. Находката на Марин Дамянов при изследването на тази амбивалентност е въвеждането в действието на документалния филм на двама разказвачи. Той е дефинирал функционалността им много точно: *„Първият разказвач се придържа най-вече към фактите и наличните документи, докато вторият опитва*

да излезе извън доказателствата и да заложи на предположенията. Както ще видим, разказвачите рядко са на едно мнение и дори спорят помежду си. Избрахме този игрален похват, заради характера на самата история. Темата за Гешев все още разделя българите.“

Този „pro“ и „contra“ похват спомага много за обективния тон на сценария. Защото митът за Гешев, с който се бори сценаристът, е бетониран от цели масиви с мемоарна и художествена литература, от десетки филми и спектакли, от една дълго натрапвана представа за съпротивата в периода 1923-1944 година. Излишно е да очертавам разликата между някогашната пропаганда и начина, по който разказва Марин Дамянов за нелегалните, станали жертви на полица Я Гешев и за естеството на тяхната борба. В миналото документалното ни кино следваше рецептите за евтин героизъм и съзнателно подминаваше човешкото поведение и човешкия образ на участниците в съпротивата. Една красноречива и силна сама по себе си реалност се деформираше чрез необяснимо примитивен патос. Авторът на сценария „Гешев“ успява да се издигне над конкретния материал и да предложи послание с подчертано съвременен подтекст. Той не само ни показва точното разположение на силите в онзи уж толкова подробно изследван сблъсък, но и осветлява мотивите, които движат тези сили. Конфликтът между полица Я Гешев и неговите жертви е конфликт между житейския прагматизъм и партийния фанатизъм. Усилията на Гешев са оправдани за момента, но са исторически обречени, докато вътрешната драма на противниците му е едно трагично раздвоение между повелите на живота и повелите на партията.

Монографичния труд „Проблемът за двойника и раздвоеното съзнание в кинодраматургията – психоаналитична интерпретация“ е своеобразно продължение на научните достижения, познати от книгата на

Марин Дамянов „Психоанализа и кинодраматургия“. Монографията е в обем от 189 страници. Съдържателната ѝ част е изложена в пет глави и обобщаващ епилог. В тези глави авторът разисква проблема с двойника и раздвояването от всички възможни страни. Не ми е известно темата да е била изследвана досега в подобна цялост и това прави научния труд особено ценен. От компетентно изложените тези и от избраните изследователски похвати, личи, че Марин Дамянов е наясно със същността на проблемите, които изследва, с тяхната историческа еволюция и съвременното им значение. Гледната му точка не е на отстранен регистратор, а на професионално изкушен човек; научният му опит е съчетан с респектираща ерудиция и умело боравене със с филмографията и библиографията. Той е успял да приложи вярна методика за изучаване и анализиране на заложените в труда проблеми. Тази методика има синтетичен характер, като изменя активността си в различните тематични области – на места тя е определено теоретична, на други подчертано индуктивна, дори емпирична. Предпочитаните изследователски методи, приложени от доц. Дамянов са наблюдение, сравнителен анализ и анализ на собствен опит. Изводите, които той прави, са аргументирани с достатъчен брой филмови примери, а проблемите са разгледани в перспектива и дълбочина.

Първата глава ни въвежда в сложната материя с помощта на кратка историческа ретроспекция по въпросите за двойника и раздвоението в изкуството и митологията. В нея също така се очертават параметрите на предстоящото изследване, набелязва се проблематиката му и се заявява инструментариума за нейното интерпретиране.

Втората глава е посветена на близнаците в киното. В нея са анализирани филми от два жанра – драма и комедия, като е направен интересен паралел в отношенията между близнаците като биологични

двойници. Този проблем е надграден научно чрез допълнително митологично и психоаналитично осмисляне. Като основна задача тук е изведен Каиновият комплекс – авторът доказва, че именно неговия деструктивен характер играе решаваща роля в отношенията между близнаците в киното и се превръща в основа на драматургичното действие. Персонажите близнаци в комедийните филми са поставени в контекста на съперничаещи си или съюзяващи се помежду си личности, които се стремят да постигнат, или съответно да разрушат, целостта на своята огледална половина. Симпатичен е стремежът на Марин Дамянов да налага в монографията си примери от българското кино. Разгледаните специално в тази глава филми „Нощта срещу 13-ти“ и „Любимец 13“, въпреки схематизма и художествената си уязвимост, доста точно се вписват в общия анализ на проблематиката, дори внасят свои нюанси в нея. Авторът прави основателна уговорка, че скромните сценаристи на тези непретенциозни филми едва ли са имали понятие от теориите на Фройд или Юнг за индивидуацията и постигането на цялостна личност – те просто са следвали логиката на живота и тази логика сама ги е отвела до верните психологически постановки.

Третата глава разглежда двойника в проявлението му на случаен непознат. Обобщаващото, според Марин Дамянов, в този изследван сегмент, е обстоятелството, че важна функция в отношенията между личността и двойника ѝ, е отредена на архетипа на Персоната. И макар че фалшивата Персона е наложена върху оригинала по случайно стечение на обстоятелствата, тя неминуемо променя както своето поведение, така и отношението на другите към себе си. Нещо повече, такава Персона е в състояние да преследва цели в името на общото добро, които в друг случай биха били непостижими за нея.

Четвъртата глава е ориентирана към проблеми, породени от раздвоението на личността. Първо е изследвана вечната фаустовска тема за личността, която продава душата си на дявола, за да получи в замяна слава, богатство и престиж. След това Марин Дамянов се спира на възможните вариации по темата за доктор Джекил и мистър Хайд, в които личността сама възпроизвежда своя двойник. Трета изследвана тема е темата за превъплъщаването на персонажа в нов психичен субект, който е от значение само за създалата го личност и за никой друг. Като последна тема по проблема за раздвоената човешка личност авторът представя сюжетите, в които раздвоението е изиграно, а не преживяно, т.е. то не е реално присъщо на дадената личност, а е използвано от нея с някаква, най-често, манипулативна цел. Струва ми се обаче, че към двете анализирани заглавия може да се прибави и класическия филм на Антъни Мингела „Талантливият мистър Рипли“. В този филм още по-богато и концентрирано са изложени предизвикателствата пред психично обременената личност, изследван е механизма, по който нарцисизъмът ерозира човешкото за сметка на сатанинското, и в края на краищата обсебения персонаж наистина *„губи контрол върху „другия“ в себе си, а с това и върху собствения си живот“*. Струва ми се също така, че в тази част от монографията би трябвало да се обърне повече внимание на творчеството на Хичкок. Освен превъплътилият се в образа на мъртвата си майка Норман от „Психо“, важни аргументи по темата могат да бъдат извлечени още от раздвоеното съзнание на мнимия доктор Едуардс в „Омагьосан“ или от двете огледални персони, Мадлен и Джуди, изиграни от Ким Новак, в „Шемет“.

Последната, пета глава, има заглавие „Мултиплицирана личност“. Тя е посветена на филмите за персонажи, създали си няколко самоличности. Във втората част на тази глава авторът прави проекция на темата във

фантастичните сюжети, насочени към бъдещето на човека и човечеството. Става дума за случаи на *„биологично или техническо копиране на личността във футуристични сюжети, при което се създават например клонинги или биороботи“*. Макар изводите на автора да изглеждат убеждаващи, лично на мене, тази част ми се стори твърде гранична – тя като че ли излиза извън рамката на темата за раздвоената личност и навлиза в територията на темата за подменената самоличност. Това, разбира се, е оспоримо – границите на научния труд се определят от автора, а не от рецензента. Подозирам, че в желанието си за по-голяма всеобхватност на материята, доцент д-р Дамянов подсъзнателно е разширявал тези граници. Още повече, че визираните в тази пета глава филми действително са белязани от сходни при раздвоението на личността философски и морално-етични проблеми. Тъй като Марин Дамянов ми довери, че още работи по книгата, надявам се горните разсъждения да са му от полза. По време на съвместната ни работа той е доказал, че се вслушва в съвети, когато те са „попътни“.

Накрая, в един емоционално написан епилог на монографията си, Марин Дамянов прави уговорката, че темата, по която е разсъждавал е практически безгранична. Човек може да завърши разсъжденията си по нея, но никога ме може да каже, че е достигнал края ѝ. *„Самата необходимост от изкуство е свързана с необходимостта от самопознание. – твърди авторът. – Човешката душа има такава необходимост – само това знаем със сигурност.* Доцент Дамянов вижда филмовите драматурзи като навигатори на това самопознание, като водачи на зрителите по време на *„пътешествието в тази безкрайна Държава на човешката душа – киното“*.

В обобщение бих допълнил, че „Проблемът за двойника и раздвоеното съзнание в кинодраматургията – психоаналитична

интерпретация“ е точно изграден като структура монографичен труд, с убедителни изводи и ясен научен характер, с единен понятиен материал, с отчетливо ерудиран, но четивен стил на изложение. Без съмнение този труд притежава приносно значение, което за мене основно се изразява в оригиналния начин, по който се интерпретира избраната тема.

Във връзка с всичко казано до тук смятам, че предложената авторска монография и двата авторски сценария („Ботев – в сянката на паметника“ и „Гешев“) защитават кандидатурата на доцент доктор Марин Дамянов Дамянов за заемане на академична длъжност „професор“.

Аз гласувам ДА.

проф. д-р Дочо Боджаков